

SFÂNTUL BOTEZ ȘI DUMNEZEIASCA LITURGHIE*

MITROPOLITUL IOAN AL PERGAMULUI

Introducere

Cu multă bucurie particip la acest Simpozion liturgic panelen, pe care Sfântul Sinod al Sfintei noastre Biserici din Grecia, prin inițiativa Comisiei sinodale competente, l-a plasat sub patronajul Preafericitului Arhiepiscop Hristodoulos al Atenei și al întregii Elade, căruia cu smerenie îi mulțumesc pentru onorabila invitație făcută mie de a participa la acest Simpozion în calitate de conferențiar. Simpozionul acesta constituie astăzi un eveniment remarcabil pentru întreaga mișcare a Bisericii noastre, fiindcă el redă, mai cu seamă, importanța și atenția Bisericii față de viața ei liturgică, lucru cu care nu ne-am obișnuit în trecut. Astăzi, constatăm din nou că *lex credendi* și *lex orandi* nu pot fi separate și, prin urmare, nici participantul la Sfânta Liturghie nu poate să ignore dimensiunile dogmatice ale Liturghiei, cum nici teologul dogmatist nu poate să continue tactica eronată care, prin modelele apusene, s-a impus aproape tuturor teologilor noștri dogmatiști contemporani, de a nu folosi ca prim izvor *actul* liturgic (și nu *textele* liturgice) în formularea Teologiei dogmatice ortodoxe¹. Actul liturgic, pe care adeseori îl devalorizăm numindu-l „tipic”, este *îmbibat* în cuprinsul Teologiei dogmatice la un asemenea nivel, încât credința dogmatică a Bisericii se află în

---

* Traducere efectuată după: Ιωάννου, Μητροπολίτου Περγάμου, „Άγιον Βάπτισμα καί Θεία Λειτουργία”, în: *Τό Άγιο Βάπτισμα. Ἡ ἔνταξή μας στήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, Σειρά «Λογική Λατρεία»*, 13, Ἐποστολική Διακονία, Ατένα, 2002, pp. 9-27.

¹ Vezi remarcabilul studiu al pr. G. Metallinou, *Ἡ Θεολογική Μαρτυρία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Λατρείας*, Ατένα, 1995.

pericolul de a fi denaturată în mod serios, prin orice denaturare a tipicului liturgic².

Prin aceste remarci introductive mă voi apropia de subiectul pe care m-am decis să vi-l prezint din două perspective. Pe de o parte, voi face referire la maniera generală a relației dintre Sfântul Botez și Euharistie în actul liturgic al Bisericii și, pe de altă parte, voi încerca să interpretez teologico-dogmatic această relație, ca, în final, să trag câteva concluzii de importanță pastorală pentru viața Bisericii.

Unitatea liturgică și teologică dintre Tainele Bisericii

Pentru oricine există două modalități să se apropie de Tainele Bisericii. Prima este să le observe din unghiul optic al particularităților fiecărei Taine, conform cărora fiecare Taină constituie o realitate aproximativ autonomă; o acțiune independentă a harului dumnezeiesc. În cazul acesta este indispensabil *numărul* Tainelor, lucru care provine normal și inevitabil din metodologia teologică analitică a scolasticismului din Apus, încă din Evul Mediu. Aceasta s-a petrecut atunci și ca urmare a autonomiei teologice a Tainelor, care s-a arătat în Apus³, și astfel, încet-încet, numărul de șapte Taine s-a transmis și în Dogmatica ortodoxă⁴. Teologia protestantă nu a contestat metodologia autonomiei Tainelor, ci numai numărul lor (limitându-le la două: Botez și Euharistie), în timp ce Teologia ortodoxă a acelei epoci, prinsă în capcană, așa cum a fost și în privința alegerii între pozițiile romano-catolice și cele protestante (vezi *Mărturisirile de credință* a lui Petru Movilă, Dositei al Ierusalimului, a lui Kyril Lucaris etc.), a ales, în ansamblu, poziția și cifra romano-catolică, socotind-o mai „conservatoare” în comparație cu poziția protestantă, „liberală” (o altă încercuire, care până astăzi ne persecută,

---

² Vezi cercetările noastre în legătură cu importanța teologică a tipicului liturgic în: „Συμβολισμός και Ρεαλισμός στην Ὁρθόδοξη λατρεία”, din: *Σύναξη*, fasc. 71/1999, pp. 6-21.

³ Vezi: Y. Congar, *L'Eglise de St. Augustin à l' époque moderne*, în *Histoire des Dogmes*, III, 3, 1970, mai cu seamă pp. 1, 173 sq.; Idem, *Quelques problèmes touchant les ministères*, în „Nouvelle Revue Théologique”, nr. 93, 1971, pp. 785-800.

⁴ Numărul de șapte Taine a fost folosit în Răsărit abia în sec. al XIII-lea, și aceasta fără să se includă în numărul acesta aceleași Taine, pe care le conține astăzi cunoscutul *catalog* al celor șapte Taine. Vezi nota 20.

privind dilema „conservatorism vs. liberalism”, cu aluzie la egalitatea ortodox-conservator).

Un alt mod de apropiere față de Taine este perceperea lor ca o realitate unitară, de vreme ce fiecare Taină cuprinde o parte sau o manifestare specială a celeilalte. Dacă cercetăm terminologia vechii Biserici, vom vedea că se vorbește despre o singură „taină”: „taina lui Hristos”, „taina cea din veacuri [ascunsă]”, „arătată deja în Biserică”⁵. Manifestările Sfințelor Taine sunt ale acestei unice și singure Taine. Pentru aceasta, fiecare Taină nu poate fi înțeleasă ca de sine stătătoare, ci numai în relație cu Taina care recapitulează întreaga „taină a lui Hristos”, așadar, cu Dumnezeiasca Euharistie.

Interdependența aceasta a Tainelor este valabilă, prin excelență, în așa-numitele „Taine începătoare”, prin urmare în Botez, în Mirungere și în Sfânta Euharistie, prin care se începe viața și însușirea fiecărui om de membru al Bisericii. Tainele acestea au rămas inseparabile din punct de vedere liturgic, în Biserica Ortodoxă – chiar dacă, așa cum vom vedea, nu într-un mod complet și satisfăcător –, în timp ce în Apus unitatea lor s-a rupt, la început din motive practice (neputința episcopului de a termina Taina Mirungerii la fiecare Botez: Botezul putea să-l termine și preotul, dar Mirungerea numai episcopul, prin punerea mâinilor sale), iar mai târziu din motive teologice, datorită autonomiei Tainei, la care ne-am referit deja, și a influențelor graduale a raționalismului și a psihologiei, în baza cărora, ca oricine să poată ajunge la Mirungere și la Dumnezeiasca Împărtășanie, trebuia să fie în poziția de a „cunoaște” ce sunt ele și să „hotărască” dacă le va primi sau nu. Astăzi, Apusul tinde să recunoască greșeala rupturii unității liturgice ale celor trei Taine⁶ și caută mijloace de reconsiderare a practicii liturgice, încât să nu priveze de Dumnezeiasca Euharistie pe pruncii botezați. Dificultățile sunt multe însă, date și de faptul că Mirungerea pentru apuseni s-a identificat cu *Confirmatio*, care subînțelege posibilitatea de acceptare a credinței de cel botezat, care la noi [la ortodocși] a fost dată nașului.

⁵ Efes. 3, 4; 5, 32; Col. 4, 2 etc.

⁶ Vezi, spre exemplu: E. Lanne, *Les Sacrements de l'initiation chrétienne et la Confirmation dans l'Eglise d'Occident*, în „Irenikon”, nr. 57, 1984, pp. 196-214, 324-346.

Din toate acestea se trage concluzia că pentru Biserica Ortodoxă nici o taină nu este autonomă și independentă, nici chiar „Tainele de inițiere”. Cât despre Botez și despre Dumnezeiasca Euharistie, legătura uneia cu cealaltă a existat întotdeauna, inseparabilă din punct de vedere liturgic, nu de dragul cuvintelor sau al formalismului, ci datorită profunzimii teologice și dogmatice, așa cum vom încerca să arătăm mai jos.

Unitatea liturgică dintre Botez și Euharistie

Mărturiile despre relația dintre Botez și Euharistie sunt vechi, mergând până la textele Noului Testament⁷. Mărturii clare avem la Sfântul Justin [Martirul și Filosoful], în sec. al II-lea⁸, la Pseudo-Clement (sec. III-IV)⁹ și, mai cu seamă, în *Tradiția Apostolică* a lui Ipolit [Romanul] (începutul sec. al III-lea, de proveniență mai veche)¹⁰. *Canioanele lui Ipolit* (lucrare din sec. IV-V) sunt, de asemenea, clare în ceea ce privește relația aceasta¹¹. De asemenea, clară este și mărturia *Jurnalul de călătorie al Eteriei* (sec. al IV-lea), care descrie actul liturgic al Bisericii din Ierusalim și care ne informează că după Botez urma intrarea noilor botezați în Biserică, unde, după Vecernie, se săvârșea Sfânta Liturghie. Din textele patristice ale acelei epoci, mărturii clare despre relația dintre Botez și Euharistie avem la [Sfântul] Ambrosie al Mediolanului¹², la [Sfântul] Ioan Gură de Aur¹³, la [Sfântul] Vasile cel Mare¹⁴ etc.

Dintre opiniile liturgice, importante sunt [acele] mărturii din scrierile areopagite¹⁵, care ne informează despre neofiți. Similare sunt și

⁷ Vezi: Fp. 9, 18-19; 16, 33-34. Cf. P. Trepela, *Ἑπομνημα εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων*, p. 469 și I. Yazigi, *Ἡ Τελετὴ τοῦ Ἁγίου Βαπτίσματος*, pp. 34-35. Această ultimă lucrare examinează amănunțit izvoarele la care noi ne-am referit aici numai în parte.

⁸ *Ἀπολ.* 65.

⁹ *Ἐπιτομή*. 110 și 141 (P.G. 2:549 și 573).

¹⁰ *Ἀποστ. Παράδ.* 21 sq.

¹¹ *Κάν. Ἰππολ.* 19, § 142-143.

¹² *De Myst.* 7, 34 și 8.

¹³ *Κατηχ. Ὁμιλ.* 2, 2 și 4, 6.

¹⁴ Redarea acestuia în: *Περὶ Βαπτ.* 1, Λόγ. Γ' (P.G. 31:1573 sq.).

¹⁵ *Ἐκκλ. Ἱερ.* 2, 7-8 („ἐπὶ τὸν ἱεράρχην αὐθις ἄγουσιν ὁ δὲ τῷ θεουργικωτάτῳ μύρῳ τὸν ἄνδρα σφραγισάμενος, μέροχον ἀποφείνει λοιπὸν τῆς ἱεροτελεστικωτάτης Εὐχαριστίας”).

mărturiile textului liturgico-canonice al secolului al V-lea, *Testamentul lui Iabve*: „După întreaga ceremonie, neofiii se apropiau, fiind conduși de un diacon (la episcop), și erau împărtașiți de acesta”¹⁶.

Interesante sunt mărturiile ulterioare, precum cele ale [Sfântului] Simeon Noul Teolog, deși practica separației liturgice a celor două Taine a început încet-încet să se arate în epoca sa¹⁷.

Cât privește tradiția manuscrisică liturgică, această [separație] se prezintă abia în sec. VIII-IX în *Codexul Barberin 336*, așa-numitul *Evhologion*¹⁸. *De atunci, cele mai multe manuscrise disponibile mărturisesc că menținerea relației strânse dintre Botez-Mirungere-Euharistie în practica liturgică s-a petrecut aproximativ până în secolul al XV-lea*¹⁹. *În afară de acestea, mai există și alte manuscrise din sec. al XII-lea, care mărturisesc dobândirea „independenței” acestor Taine față de celelalte*²⁰. Ne găsim, oare, încet-încet sub acțiunea apuseană sau este vorba, pur și simplu, de soluții de natură practică? Poate că ambele se petreceau.

În orice caz, ceea ce este important pentru tema noastră este realitatea că atât în Vechea Biserică, cât și în manuscrisele tipiconale ale sec. X-XI, precum Tipicul Marii Biserici a lui Hristos, Botezul se săvârșea mai ales la marile sărbători ale anului, la început mai cu seamă în Sâmbăta cea Mare, precum și în ajunul Epifaniei, al Floriilor și la Duminica Pogorării Duhului Sfânt – mai târziu și în ajunul Crăciunului, sărbători la care și astăzi cântăm încă „Câți în Hristos v-ați botezat”, în loc de Trisaghion. Aceasta nu numai că dovedește legătura liturgică dintre Botez și Euharistie, dar are și o profundă importanță teologică, despre care vom vorbi mai târziu.

¹⁶ În traducerea lui P. Trempelas, *Μικρόν Εὐχολόγιον*, ²1998, p. 403.

¹⁷ Simeon al Tesalonicului, *Περὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν*, 67 (P.G. 155:233, „Εἶτα τό Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καί τὰ ἐξῆς τοῦ ψαλμοῦ... τόν βαπτισθέντα... τοῦ θουσιαστικοῦ ἔμπροσθεν φέρει κακεῖ τῆς κοινωνίας αὐτῶ τῆς φικτικῆς μεταδίδωσι”). Mărturii similare la: Nichifor Presbiterul, *Βίος Ἀνδρέου σαλοῦ*, P.G. 111:829 și Nicolae Cabasila, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῶ ζωῆς*, β’.

¹⁸ Cf. G. Filia, *Τό Βαρβερινόν εὐχολόγιον 336*, în „Θεολογία”, nr. 61, 1990, pp. 398-402.

¹⁹ Spre exemplu: *Codex Patmiacus* 104, sec. 13; *Codex Sinaiticus* 958, sec. al X-lea, etc. Vezi și P. Trempelas, *op. cit.*, p. 309: „În orice caz, aproape din toate manuscrisele se trage concluzia că la ritualul Sfântului Botez, la care se cânta *Câți în Hristos v-ați botezat*, se adăuga și Sfânta Liturghie, de la Intrarea cea mică, până la Sfintele Daruri, când se ascultau sfintele lecturi”.

²⁰ Vezi: *manuscrisele* 713 și 670 (sec. al XI-lea) din Biblioteca națională din Atena și *Sinaiticus* 961 (sec. XI-XII).

Dimensiunea unității liturgice dintre Botez și Euharistie

Așa cum am amintit în cele de mai sus, din secolul al XII-lea și până în cel de-al XV-lea se realizează o independență liturgică a celor două Taine față de celelalte. Motivele acestei evoluții sunt complexe și ele trebuie căutate atât în cadrul teologic, cât și în cel practico-pastoral. Din punct de vedere teologic, conștiința că Tainele constituie o realitate unită, unitară, a început să-și piardă valoarea în favoarea unei singure, unice „taine a lui Hristos”, care se recapitulează în Sfânta Euharistie și, în esență, se celebrează mai cu seamă de Paști sau în alte mari sărbători, întotdeauna numai în cele împăratești (acestea având importanță deosebită). De altfel, tendința de creștere în Apus a transformării Tainelor în obiecte și numărarea lor nu lăsa complet neafectată Biserica Ortodoxă. Nu întâmplător este faptul că abia în secolul al XIII-lea se vorbea în Bizanț despre cele șapte Taine²¹.

Un alt factor teologic, care a contribuit la această evoluție, trebuie să fi fost promovarea treptată a preotului în cultul liturgic al Bisericii, ceea ce a făcut inutilă prezența episcopului la Botez. Fenomenul acesta s-a arătat mai cu seamă în Apus, dar nu a lăsat neinfluențată nici Biserica Ortodoxă, după cum dă mărturie realitatea că încă și astăzi episcopii nu participă la botezuri – desigur, mulți dintre ei participă rar și săvârșesc Taina, în timp ce poporul consideră

---

²¹ Este caracteristic faptul că ortodocșii au acceptat numărul de șapte Taine – sau însuși numărul, în general – numai sub influența Apusului și, în mod concret, numai după propunerea Sinodului de la Lyon (1274) și a papei Clement al IV-lea. Însă, nici atunci stabilirea numărului de șapte Taine, cum era în Apus, nu s-a realizat, chiar dacă această stabilire s-a impus mai mult în manualele de Dogmatică Ortodoxă ale vremurilor mai noi, deși realitatea dovedește că, la început, în cele șapte Taine se cuprindea și tunderea în monahism (vezi P. Trempeles, *Μυστήριον*, în col. „Θρησκευτική καί Ἡθική Ἐγκυκλοπαιδεία”, vol. 9, col. 238). Biserica Ortodoxă nu se apropie niciodată de Taine ca de niște „subiecte”, ci ca de niște izvoare și manifestări ale unei „singure taine a lui Hristos” și a Bisericii. Este remarcabil faptul că Sfântul Simeon al Tesalonicului, deși acceptase numărul celor șapte Taine, le-a interpretat pe toate în manieră hristologică, ca manifestări ale unei singure Taine a lui Hristos și nu ca obiecte purtătoare ale harului dumnezeiesc. De asemenea, caracteristic este faptul că, în acord deplin cu vechea Tradiție (vezi Dionisie Areopagitul) și în opoziție cu Teologia ortodoxă academică ulterioară, Tainele au fost numite „Sfintele Taine”. Vezi: Sfântul Simeon al Tesalonicului, *Περὶ τῶν Ἱερ. τέλ.*, P.G. 115:176-237.

că este suficient un singur preot în săvârșirea unei Taine. Aceasta vine în deplină opoziție nu numai cu vechea tradiție patristică, dar și cu tipicele din sec. IX-XI, precum cel al Marii Biserici a lui Hristos, tipic care prevede ca însuși patriarhul, asistat de doisprezece arhieriei, să săvârșească Taina Botezului în Sâmbăta cea Mare, precum și în marile praznice împărătești. O consecință fizică a despărțirii dintre Botez și Euharistie – sau, poate, cauza ei? – a fost creșterea treptată a numărului celor botezați și dispariția aproape totală a grupurilor. Aceasta trebuie să fi fost însoțită de duhul individualist, în creștere, odată cu trecerea timpului, care în epoca turcocratiei a condus până la obiceiul de a săvârși Botezul în casă, la grupuri familiale restrânse, care nu beneficiau de o slujbă întregă în Biserică. De notat este că cel de-al 59-lea canon al Sinodului de la Trulan interzice săvârșirea Botezului „în case”²².

Dar cea mai importantă consecință practică a despărțirii dintre Botez și Dumnezeiasca Euharistie este forma anormală din punct de vedere liturgic, care a dus la tipicul rânduiei Botezului. Din cauza conservatorismului, care predomină în Biserica noastră față de problemele liturgice – așadar, al unui conservatorism care lucrează la mântuire, fiindcă păstrează scheletul de bază și vechiul nucleu al ceremonialului –, multe elemente ale Botezului rămân în uz, deși ele sunt de neînțeles fără ceremonialul euharistic. Vrednicul de pomenire P. Trempeles, în studiul său *Dumnezeiasca Euharistie și articularea acesteia față de ale Taine și rânduiei mistice*²³, demonstrează legătura indisolubilă a acestor Taine, iar profesorul I. Fountoulis merge mai departe, în propunerile sale concrete privind

---

²² „Μηδαμῶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι, βάπτισμα ἐπιτελείσθω, ἀλλ’ οἱ μέλλοντες ἀξιουῖσθαι τοῦ ἀχράντου φωτίσματος ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις, κάκεῖσε τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀπολαύετωσαν.” Această interdicție categorică este temperată de cel de-al 31-lea canon al aceluiași Sinod, care interzice săvârșirea Botezului (și a Dumnezeieștii Liturghii) în case (*ἔνδον οἰκίας*), în cazul în care acesta se săvârșește fără acordul episcopului. Interpretării acestor canoane trimit la cele douăsprezece canoane ale Sinodului I-II [din Constantinopol (861)] și 58 al Sinodului din Laodiceea, consemnându-se diferența față de asprul canon 59 al Sinodului de la Trulan. În orice caz, în toate canoanele de mai sus este remarcabilă mențiunea făcută în același timp despre Botez și Dumnezeiasca Liturghie.

²³ [În volumul]: *Τόμος πρὸς τιμὴν Ἀμίλκα Ἀλιβιζάτου Εὐχαριστήριον*, 1958, pp. 462-472.

restabilirea rânduiei Botezului în cadrul Euharistiei, prin studiul: *Planul rânduiei Sfântului Botez în lăuntru Dumnezeieștii Liturghii*²⁴. De notat că Bisericele Ortodoxe naționale, precum cea a Serbiei și a Finlandei, au lucrat deja la unele planuri asemănătoare și încurajează revenirea la vechea practică.

Motivele teologice ale legăturii și restabilirea [uniunii] dintre cele două Taine

Revenirea la vechea practică nu trebuie să fie justificată în mod simplu, numai din perspectiva conservatoare și tradiționalistă. Așa cum am spus, vechiul *lex orandi* și *lex credendi*, așadar modul de cinstire și dogma credinței, au o legătură indisolubilă între ele. Numai cuvintele dogmatice ar putea să ne convingă ferm despre orice schimbare a practicii liturgice ce s-a impus. Astfel de cuvinte vom încerca să le punem înaintea dumneavoastră, prin următoarele examinări:

1. Caracterul eclesiologic al Botezului

Botezul constituie, în esența sa, o realitate eclesiologică. S-a creat perceperea (vezi *Dogmaticile* lui Androustos, Diovouniotis etc.) că Botezul este Taina renașterii ființei sau a unei noi persoane, prin dumnezeieștile energii. Se uită faptul că înțelesul central al Botezului este încorporarea (*ἐνσωμάτωση*) noastră în duhul Bisericii²⁵. Cel botezat devine parte a Bisericii și numai în acest mod se reface și se desăvârșește. Acest adevăr însă nu se menționează în manualele noastre clasice de dogmatică.

---

²⁴ Vezi: I. Fountoulis, Τό "Αγιον Βάπτισμα: Ἱστορικό-τελετουργική Θεώρηση, Ἱερά Μητρόπολις Δράμας, Τό "Αγιον Βάπτισμα, 1996, p. 231 sq.

²⁵ Vezi corectele examinări ale lui I. Fountoulis, *op. cit.*, p. 205: „Legătura dintre Sfântul Botez și Dumnezeiasca Liturghie și, desigur, celebrarea sa mai cu seamă la privegherea de la Paști și în prelungirea celor două mari sărbători împărătești, a Crăciunului și a Epifaniei, nu a fost un simplu capriciu al mării epoci eclesiastice și nu a ținut numai asigurarea unității celor trei Taine ale inițierii creștine sau numai comunicarea lor celui botezat de curând. Celebrarea Botezului oferea neofitului întreaga profunzime mistică și eclesiologică. Era marele eveniment ale întregii comuniuni eclesiastice, care la orice întâlnire de sărbătoare, plină de veselie, accepta noile ei membre și se bucura cu acestea pentru acest înalt eveniment al ei, prin Sfântul Botez, pentru salvarea lor”.

2. Sfânta Mirungere este „hirotonia” laicului²⁶

Este o greșeală să considerăm că laicii nu sunt hirotoniți. Laicatul, în înțelesul eclesiologic al termenului, este o „clasă” sau o „tagmă” a Bisericii, iar harisma Duhului Sfânt, ca și la fiecare hirotonie, se dă și acestuia prin punerea mâinilor episcopului. Această veche tradiție, care s-a păstrat în Apus, a fost înlocuită la noi prin ungerea cu Sfântul Mir, pe care însă numai episcopul (astăzi, din rațiuni privind unitatea Bisericii Ortodoxe, numai patriarhul) poate să-l binecuvânteze și să-l sfințească. Important este că laicatul produs, în înțeles eclesiologic, dobândește în mod autonom dreptul – și datoria – de a fi botezat, iar prin acesta își plasează poziția sa în sinaxa²⁷ euharistică, ca element constitutiv al acestei întâlniri. După cum Dumnezeiasca Liturghie nu se poate săvârși fără laici, astfel nu poate să existe laicat în acțiune fără participarea sa la adunarea euharistică.

3. Botezul este moarte și înviere

Apostolul Pavel este limpede față de acest lucru²⁸. Dar dacă cel botezat nu participă la Dumnezeiasca Euharistie, cum poate să învieze spre o nouă viață? Un Botez nelegat de Dumnezeiasca Euharistie este o moarte fără înviere.

4. Botezul are caracter eshatologic²⁹

Prin Botez, credinciosul vine și se rupe de trecut, prinzând rădăcini pentru viitor, într-o lume care este „încredințarea celor nădăjduite, dovedirea lucrurilor celor nevăzute” (Evr. 11, 1). Așa cum exprimă ultima rugăciune a Botezului: „Stăpâne, Doamne Dumnezeul nostru, Te rugăm...”, prin Botez, credinciosul moare ca un „copil al trupului”, așadar ca un copil al legilor biologice, al decăderii, și renaște ca un „copil al Împărăției”³⁰. Însă icoana deplină a Botezului este Euharistia. Fără aceasta, Botezul își pierde noima sa eshatologică.

²⁶ Cf. studiul nostru: *Some Reflections on Baptism, Confirmation and Eucharist*, în: „Sobornost”, 5, 9, 1969, pp. 644-652.

²⁷ Cf. P. Trempeles, *Μικρόν Εὐχολόγιον*, vol. 1, ediția a doua, 1998, p. 308.

²⁸ Rom. 6, 3-4.

²⁹ Vezi importante examinații ale pr. P. Koumariou, *Ποιμαντικά προβλήματα γύρω από τήν πράξη τοῦ Βαπτίσματος στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία σήμερα*, 1995, p. 9.

³⁰ Vezi amănunțit în lucrarea noastră: *Being as Communion*, 1985, p. 49 sq.

5. Botezul oferă înfierea

Botezul oferă, așadar, posibilitatea oricui de a numi, după har, pe Dumnezeu ca „Tată”, iar, după fire, să numească Fiul pe Cel Unul-Născut. Dar aceasta numai în Sfânta Euharistie poate să se petreacă literalmente. Rugăciunea „Tatăl nostru” a fost de la început o rugăciune euharistică. Mărturiile despre aceasta, provenite din vechea istorie a Bisericii, sunt multe³¹. A îndrăzni să-L numești pe Dumnezeu „Tatăl al nostru” este ceva normal în Sfânta Euharistie. Înfierea, pe care o oferă Botezul, se exprimă și se înfăptuiește numai în lăuntrul Euharistiei.

6. Euharistia este împlinirea tuturor Tainelor³²

Următorul text din operele [Sfântului] Dionisie Areopagitul este revelator și el constituie o „bombă” pentru mulți – desigur, și pentru profesorii de dogmatică – ce îndrăznesc să vorbească despre o așa-numită „erezie” a „monismului euharistic” (!). Firește, scriitorii aceștia îl consideră pe autorul acestor opere drept „păgân” (!), cu toate că l-au cinstit mai mult decât pe alți mari teologi de-a lungul vremurilor, precum Sfântul Maxim [Mărturisitorul]. Scrie, deci, sfântul scriitor despre Dumnezeuasca Euharistie și despre Sfântul Botez:

„... Ἡ τῶν τελετῶν ἐκείνων (Βαπτίσματος, Χειροτονίας, κλπ.) τελείωσις ἐκ τῶν ταύτης (τῆς Εὐχαριστίας) δωρεῶν ἐστὶ καὶ γὰρ οὐκ ἔστι τινὰ τελεσθῆναι ἱεραρχικὴν τελετὴν, μὴ τῆς θειοτάτης Εὐχαριστίας, τῆς τῶν μυστηρίων δηλαδή [intelusul termenului „μυστήρια” = Euharistie], ἱερουργούσης ἐπὶ τό ἔν, τόν Θεόν δηλαδή, συναγωγὴν τοῦτο γὰρ ἐστὶ τό κε – φαλαιωδέστερον ἐκί τοῖς καθ’ ἕκαστα τελουμένοις. Εἰ τοίνυν ἐκάστη τῶν τελετῶν ἀπολειπομένη τῶν μυστηρίων (= Euharistia), ἀτελής ἐστὶ, καὶ οὐκ ἔχει κυρίως οὔτε τό τελετὴ λέγεσθαι, οὔτε μὴν τὴν πρὸς τό ἔν κοινωνίαν καὶ σύναξιν, εἰκότως

³¹ Cf. D. Dix, *The Shape of the Liturgy*, 194-3, p. 513 sq.; Rietschlgraff, *Lehrbuch der Liturgik*, 1951/52, p. 220; J.A. Jungmann, *Missarum solennia*, II, p. 343 sq.; A.G. Martimort, *L'Eglise en priere*, p. 415 sq.

³² Vezi fragmentul exemplificator al Sfântului Simeon al Tesalonicului, *Περὶ τῶν ἱερ. τέλ.*, 68, (P.G. 155:233): „Τοῦτο γὰρ καὶ τό τέλος τοῦ μυστηρίου παντός, ἵνα τῆς πλάνης ἀπαλλαγέτες καὶ τοῦ ρύπου τῆς ἁμαρτίας, καθαροὶ τε γεγεννημένοι καὶ ἐσφραγισμένοι Χριστῷ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι (= Mirungerea), τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνήσωμεν, καὶ ἄκρω ἐνωθῶμεν αὐτῷ”. Să fim atenți la toți cei ce consideră orice altă superioritate a Dumnezeuieștii Euharistiei!

ταύτη καί μόνη (monismul euharistic!) ἐπιτίθεται ἡ κυρία ἐπωνυμία τῆς συνάξεως” (*Ἐκκλ. Ἱερ.* 3:1, P.G. 4:452).

Din textul acesta, două elemente sunt revelatoare pentru tema noastră. Primul este acela că termenul „taină” se folosește numai pentru Dumnezeiasca Euharistie. Acest „monism” trăiește cel puțin până la Sfântul Nicolae Cabasila, care are rețineri față de acest termen cu privire la Sfânta Euharistie³³. Cel de-al doilea element este cuvântul [Sfântului] Dionisie [Areopagitul], după care Euharistia este cea care face ca celelalte „taine” să valoreze la fel de mult, iar titlul de „ritual” este numai al ei, pentru că numai ea este „întâlnire” și „comuniune”. Acest aspect este important. Euharistia este deja, pentru Apostolul Pavel, „întâlnire între voi”³⁴. Fără întâlnire nu poate fi găsit vreun înțeles absolut al oricărui act liturgic, aș spune chiar al întregii vieți creștine, ce include practici askisiale, virtuți etc. În toate acestea, după Sfântul Dionisie, singurul înțeles îl dă numai „întâlnirea”, așadar Euharistia. De ce? Fiindcă însăși Împărăția lui Dumnezeu este întâlnire în noi a deformării și a fragmentării creației din pricina morții și a degradării morale. Dar este și taina iubirii și a comuniunii cu Dumnezeu și cu ceilalți. Aceasta este chintesența Dumnezeieștii Liturghii: de a fi icoană a Împărăției, anticipare a eshatonului, trăire cu intensitate a iubirii ca întâlnire cu Dumnezeu și cu alții în trupul lui Hristos³⁵. Așadar, la ce este de folos Botezul, dacă cel botezat nu se regăsește imediat pe sine în comuniunea euharistică? Poate să devină „fiu al Împărăției” fără Botez?

7. Euharistia este întâlnire concretă, locală și determinantă

După Sfântul Dionisie și după întreaga Tradiție patristică, cel puțin până la Nicolae Cabasila, faptul că numai Euharistia este singura ce semnifică orice ritual liturgic și funcțional se datorează faptului că ea este în același timp întâlnire a Bisericii, ce are ca rezultat următoarele concluzii remarcabile:

³³ Sfântul Nicolae Cabasila, P.G. 150:452-53: „Σημαίνεται δέ ἡ Ἐκκλησία ἐν τοῖς μυστηρίοις... Τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, εἴ τις ἰδεῖν δυνηθεῖν... οὐδέν ἕτερον ἢ, ἀπὸ μόνον το Κυριακόν, ὄψεται σῶμα... Διὰ τοῦτο οὐδέν ἀπεικός ἐνταῦθα διὰ τῶν μυστηρίων τὴν Ἐκκλησίαν σημαίνεσθαι”.

³⁴ I Cor. 11, 17-34.

³⁵ Vezi, pe larg, în studiul nostru: *Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ*, în „Σύναξη”, fasciculele 49, 51 și 52.

a) din punct de vedere teologic, acordarea Dumnezeieștii Euharistiei unui nou botezat la Liturghia Darurilor mai înainte sfințite, sau după Botez, însă mult mai târziu, constituie un substituit insuficient relației dintre Botez și Euharistie, ce impune a acorda Dumnezeiasca Împărtășanie unui nou botezat la Dumnezeiasca Liturghie. Înțelesul relației Botez-Euharistie stă în faptul că Euharistia constituie o întâlnire, lucru care nu satisface practica aceasta;

b) faptul că noul botezat trebuie să fie condus imediat spre întâlnirea euharistică, înseamnă că Botezul și, în special, Mirungerea, îl înrolează într-o orânduire concretă³⁶, înăuntrul unității euharistice și în prelungirea Bisericii locale, cu obligații concrete și „drepturi” – ca să folosesc o exprimare nefericită. Acestea nu pot fi puse în practică, dacă nu se întâlnește în același timp elementul liturgic dialogal, conform căruia cele mai importante aspecte sunt răspunsurile dialogale precum „Amin”, „Doamne, miluiește”, „și cu Duhul Tău”, fără de care este cu neputință ceremonialul Euharistiei. Relația Botez-Euharistie influențează în esență structura canonică a Bisericii. Multe mutilări ale vieții ecleziiale sunt datorate desfacerii celor două Taine;

c) Faptul că noul botezat trebuie imediat să-și confirme statutul și nu, pur și simplu, să se împărtășească de Taine, înseamnă că Botezul și Mirungerea se înscriu unei Biserici locale concrete³⁷, iar, prin parohie, cel botezat aparține unui episcop concret, *proestos* al Bisericii. Așa cum nu există hirotonii *respinse*, astfel nu pot exista nici botezuri *respinse*.

Concluzii

Dacă toate acestea, care decurg din opinia istorică și teologică a problemei relației dintre Botez și Liturghie, sunt acceptate, atunci este vizibil că multe dintre cele păstrate în viața liturgică a Bisericii noastre trebuie să fie examinate în mod serios și cu eventuale revizui. Între acestea, poate mai importante sunt următoarele:

1. Sub supravegherea Bisericii trebuie să fie încurajat ceremonialul Botezului împreună cu Sfânta Liturghie. Vorbesc despre o „încurajare”, fiindcă recunosc cât de greu este să fie schimbate acele

³⁶ Vezi nota de subsol 27.

³⁷ Vezi Sfântul Chiril al Ierusalimului, *Προκατηχ*.

practici consolidate de-a lungul vremilor. Însă o relaxare față de problema aceasta constituie, de fapt, o indiferență nepermisă.

2. Grupurile de oameni ce doresc Botezul³⁸ – lucru greu de întâlnit astăzi – trebuie să fie încurajate să revină, unde este cu putință, la vechea tradiție a rânduiei Botezului în cadrul priveghe-rilor, de preferință în cadrul marilor sărbători împărătești. Un bun început ar putea fi lecțiile de catehizare și citirea rugăciunilor de la Vecernia zilelor anterioare.

3. Rânduiala liturgică concretă poate să includă fie terminarea Botezului în cadrul Sfintei Liturghii, fie încorporarea acesteia (spre exemplu, binecuvântarea apei la Antifoane, în timp ce troparul „Câți în Hristos” și procesiunea de înconjurare a mesei de noul botezat să fie săvârșite în timpul Trisaghionului). Propunerile profesorului I. Fountoulis pot fi o soluție ideală față de problema săvârșirii unite a Botezului cu Liturgia.

4. Mai cu seamă, în cazul grupurilor de botezați, prezența episcopului ar fi absolut importantă și necesară. Va confirma în acest fel că, prin Botez, oricine se înscrie unei Biserici locale concrete și nu obține vreun har *respingător* – fiindcă harul nu se oferă niciodată în mod *respingător*, ci întotdeauna în comuniune și în Biserică.

5. Ar fi inutil să se accentueze că noii botezați și nașii trebuie să se împărtășească cu Tainele cele nemuritoare.

6. Și mai important: catehizarea personală – și nu formală – fie precedă Botezul, în cazul celor adulți, fie va fi ulterior lui – în cazul copiilor, însă ea trebuie să insiste pe importanța teologico-dogmatică a Botezului și a Euharistiei. Să aibă în vedere aceasta cei ce se ocupă de catehizare³⁹.

7. Să nu se uite faptul că nu numai Euharistia dă sens Botezului, ci și Botezul constituie o inevitabilă premiză a Euharistiei. Fără baia curățirii de omul cel vechi nu ajunge nimeni în Împărăția lui Dumnezeu. Experiența baptismală constituie o premisă a experienței euharistice. Nu este întâmplător faptul că tunderea monahală se aseamănă cu rânduiala Botezului.

³⁸ Cf. I. Fountoulis, *op. cit.*, p. 209.

³⁹ Nu întâmplător este faptul că în Biserica primară, așa cum mărturisește Sfântul Chiril al Ierusalimului în *Catebezele sale mistagogice*, învățătura despre importanța teologică a Botezului și a Mirungerii, precum și a Euharistiei se transmitea nofiților nu înainte, ci după Botezul lor.

*

Știu că, oricât aș încerca să expun aici aspectele, pentru mulți toate par ireale și inaplicabile. Separarea Botezului de Euharistie este atât de consolidată, încât se pare că orice Biserică devină *utopică* în restabilirea legăturii dintre ele. Dar Biserica trebuie să evedențieze credința, întotdeauna prin criteriile ei teologice și dogmatice. Am încercat să arăt că problema pe care am discutat-o aici nu este una pur și simplu cultică, ci una care atinge credința noastră. Dacă o cunoaștem, vom accepta orice încercare de schimbare, fie ea treptată, care se impune. Dacă o neglijăm, ne vom afla în fața unei denaturări a identității Bisericii, cu consecințe serioase și profunde. Actul liturgic corect este *soluția* pentru veridicitatea Bisericii noastre Ortodoxe.

traducere din limba neogreacă de
drd. Alexandru PRELIPCEAN

